

УДК 327.2
ББК 66.04

Тетяна Ігнат'єва, Ірина Городецька

ПРОЦЕС КОНВЕРСІЇ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ФАКТОРІВ У РЕАЛІЯХ ГЛОБАЛІЗОВАНОГО ХХІ ст.

Процес глобалізації досить стрімко змінює навколишній світ і впливає на усі аспекти суспільного буття, зокрема на геополітику, що стала найактуальнішим трендом ХХІ ст. Саме нею послуговуються найсильніші світові держави реалізуючи свої інтереси на міжнародній арені, саме її використовують приймаючи свої воєнні доктрини, саме вона разом із глобалізацією стала основою планетарної ідеології.

Разом із тим, сучасна геополітика досить динамічна й швидко реагує на сучасні виклики глобального світу, трансформуючись вбирає в себе нові поняття, напрямки, фактори тощо, а сферою її зацікавленості є не тільки політика, а й усі аспекти людського життя: економіка, демографія, соціум тощо.

Геополітичні фактори (територія, чисельність населення, наявність сировини тощо) в умовах постійних планетарних трансформацій втрачають свою фундаментальну місію, вони вже не настільки переконливі й актуальні для формування могутності держави, акценти та ракурси їх сприйняття і використання змінилися. Так, територіальний фактор поступається величині ВВП на душу населення, важливим є не стільки чисельність населення, а його якість (рівень інтелектуального розвитку, кількість молоді, коефіцієнт фертильності, почуття щастя, стресостійкість тощо). Класична геополітика не приділяла особливої уваги рівню освіти, а зараз він – найважливіша умова національної безпеки будь-якої країни. Так, і надалі важливою є чисельність армії, кількість різноманітних видів озброєнь, але більш актуальним є володіння солдатами навиками обслуговування нових видів озброєнь (а для цього важливий рівень освіти, вміння виконувати завдання в командному ритмі, психологічний компонент тощо). В умовах планетарного буття науково-технічний розвиток держави (науки в цілому і науковців зокрема) не менш важливий, ніж наявність сировинних баз. Світом крокує штучний інтелект, який стає найвагомішим геополітичним трендом нашого століття та, безумовно, буде направляти подальший планетарний розвиток. Отже, кількісні характеристики геополітичних факторів під впливом глобальних змін трансформувалися в якісні: освіта, інтелектуальний розвиток, штучний інтелект тощо. Саме тому, держави, які не вкладають кошти в освітні тенденції, залишаться на узбіччі глобалізації.

Ключові слова: глобальність, геополітика, геополітичні фактори, територія, населення, освіта, штучний інтелект.

Планетарні політичні процеси сьогодення не тільки надзвичайно динамічні, а й стосуються різних аспектів світового простору та суспільного буття. Увага всього світу прикута до розвитку геополітичної ситуації в різних регіонах, тому геополітику можна вважати чи не найвагомішим трендом ХХІ ст. Саме за її допомогою світові політичні гравці намагаються сформувати як свої цілі, так і з'ясувати позиції супротивників/суперників, захистити національні інтереси та самостійну зовнішню політику, прояснити доцільність ведення локальних воєнних дій та зміну політичних режимів тощо. Отже, сферою зацікавленості сучасної геополітики є не тільки політика, а й усі аспекти суспільного буття: економіка, демографія, соціум тощо.

Сучасні українські науковці плідно працюють розвиваючи та наповнюючи змістом геополітичну науку. Приміром, М. Дністрянський в низці своїх робіт піддав критичному аналізу окремі концептуальні принципи геополітики, сформував модель геополітичної організації сучасного світу, охарактеризував функції сучасних геополітичних суб'єктів [1].

Деякі аспекти російської державної ідеології як фундаментальної теоретичної основи та політичної стратегії сучасної Росії проаналізував В. Таран [2]. Вчений

вважає, що небезпеки, які несе в собі агресивний характер російської геополітики є актуальними не тільки для України, а й для всього світового співтовариства.

Львівський політолог Т. Возняк [3], досліджуючи геополітичний контекст війни в Україні, зазначив, що наша держава – поле конкуренції для світових геополітичних проектів. Зосереджуючи увагу на наслідках російської агресії для української держави, дослідник застосовує систематизований підхід до аналізу актуальної геополітичної диспозиції, в якій вона опинилася.

В колективній монографії (вийшла друком українською та англійською мовами), підготовленій науковцями Національного інституту стратегічних досліджень (під редакцією В. Горбуліна) [4], вперше у вітчизняній науці детально досліджено феномен гібридної війни та стверджується, що російська агресія в Україні стала можливою внаслідок системної кризи системи світової безпеки.

Ще в 2011р. Б. Чепмен наголошував на поширенні загроз міжнародній безпеці через територіальні, повітряні, космічні та водні об'єкти і бажання володіти ними; він підкреслював важливість врахування геополітичних трендів при плануванні програм з національної безпеки, досліджував такі технології як блоги в соцмережах та Twitter [5]. Крім того, історія і географія визначають функціонування влади, і не лише сфери її впливу, але й потенціал для планування та здатності діяти ефективно; геополітика пов'язана з ідеями та просторовим виміром влади, який не обмежується географічними координатами, але надзвичайно важливий для стратегії та політики будь-якої держави [6].

Метою дослідження є аналіз трансформацій змісту класичних факторів геополітики в умовах глобалізованого ХХІ ст.; зміни їх актуальності в результаті взаємопроникнення політики, економіки, соціуму, демографії тощо та їхнього впливу на сучасну геополітику.

Серед традиційних географічних факторів зазвичай виділяють територію: географічне розташування, довжину та впорядкованість кордонів, наявність водних артерій та розгалужених шляхів сполучень; розташування країни відносно моря, довжину берегової лінії та умови для судноплавства; клімат; наявність родючих ґрунтів, корисних копалин; населення, його чисельність, соціальний склад та інші характеристики. Отже, геополітика є зумовленість політики держави географічними факторами, такими, як територія, географічне положення, клімат тощо [7, с. 100].

Одним із основоположних геополітичних факторів є **територія**, яку займає держава, та її географічне розташування. Якщо протягом попередніх століть існувала проста закономірність: чим більше території охоплює держава, тим вона міцніша (більша кількість населення, а відтак – податків, воїнів, робочої сили; більше різноманітної сировини, орних земель, врожаїв, зростання народжуваності тощо). Сьогодні важливішим є не стільки протяжність території, а сам **процес організованої життєдіяльності/рівень економічного розвитку**.

Приміром, за рейтингом ВВП на душу населення (огляд за даними МВФ серед 187 країн світу) передові позиції займають не територіальні «велетні», а досить компактні країни (за виключенням США – майже 69 тис. \$): Люксембург (більше 108 тис.), Швейцарія (більше 79 тис.), Норвегія (більше 72 тис.), Катар (більше 67 тис.), Сінгапур (54 тис.), Південна Корея (27 тис.), Китай (близько 9 тис.), Україна (в рейтингу займає 72 місце – більше 8 тис. \$)

В найближчому часі, до 2050р., експерти вважають, що реєстр економічно потужних країн радикально оновиться:

- Китай та Індія, мабуть, посунуть із першого місця США. Так, за прогнозами економічного розвитку, до 2028 р. Китай займе світову першість за всіма економічними показниками (деякі експерти вважають, що це вже відбулось). Хоча Індія є країною з «молодою» економікою, і її частка в світовому ВВП становить близько 7%,

але до 2050 р. вона подвоїться, що дасть можливість випередити США. Щодо збільшення кількості населення, то ця країна має всі шанси потіснити Китай за чисельністю. За прогнозами до середини століття там проживатиме 1,6 млрд чоловік. Але навіть із такими показниками американець буде заробляти вдвічі більше китайця та втричі – індійця.

- Країни ЄС втратять свої позиції регіональних економічних лідерів (якщо зараз їх частка у світовому ВВП – 15%, то до 2050 р. вона знизиться і становитиме лише 9%). Лідери ЄС – Німеччина, Велика Британія, Франція ледь втраплять у першу десятку. Причина дисбалансу – старіння європейського населення та скорочення темпів розвитку економіки (до 1,5% щорічно).

- Новими «азійськими тиграми» стануть: Індонезія, яка вже зараз знаходиться на 8 сходинці за рівнем вкладу у світове багатство; В'єтнам який, ймовірно, сягне 20 місця, та Бангладеш, що виграватиме за рахунок приросту населення та впровадження нових технологій [8].

Отже, сьогодні більш вагомим фактором у геополітичному світовому рейтингу є не розмір території та географічне розташування – а рівень економічного розвитку, що, значною мірою, залежить **від кількості та якості населення, його соціального складу, освіченості** тощо.

В основі динамічного розвитку будь-якої країни закладений тип відтворення населення. Він є головним чинником, що впливає на вікову структуру, від якої залежить забезпеченість країни трудовими ресурсами (частка працюючих людей). Існує два типи відтворення: 1) регресивний – незначна частка дітей та молодих людей й велика частка старших людей (рівень працездатних – 50-60%); 2) прогресивний – більше половини населення становлять діти та молодь при низькому відсотку людей старшого віку (рівень працездатних – 51-55%).

Чисельність населення України в 2017 р. становила майже 42,5 млн. чоловік. Близько 14 % – діти та підлітки молодше 15 років; більше 70% - громадяни віком від 15 до 65 р.; більше 15% - люди похилого віку. Тобто, населення України переживає процес старіння (це характерно для більшості європейських країн) [9]. Згідно зі статистикою, в Україні проживають близько 12 млн. пенсіонерів, що становить 28% усієї чисельності населення. Приріст населення в порівнянні з 2016 р. становить мінус 10 тис. чоловік (смертність перевищила народжуваність). Крім того, з різних причин щодобово нашу державу назавжди залишають 50 українців.

За статистикою українці протягом 2015-2017 рр. займають перше місце серед отримувачів виду на проживання в країнах ЄС. Тільки за два роки (2015-2016) в Європу виїхало понад 1 млн. наших громадян [10]. А майбутнє держави залежить від народжуваності та кількості дітей. Так, за статистикою в Україні за 26 років їх кількість зменшилась удвічі: з 14 млн в 1991 р. до 7 млн. За цей проміжок часу доросле населення зменшилось лише на 20% [11, с. 6]. Причини такого дисбалансу – міграція українців (пошук роботи, навчання, зміна постійного місця проживання тощо), важке економічне становище держави, воєнні дії на Сході України, анексія Криму.

Важливим чинником для населення будь-якої країни є почуття щастя, що впливає на формування психічної стійкості/стресостійкості. Науковці стверджують, що для його відчуття потрібно зробити сім основних кроків: позитивно мислити, розвивати свою релігійність/духовність, не боятись викликів, мати чітку мотивацію, знання/навчання, бути психологічно стійкими та соціально компетентними.

Наскільки щасливими почувають себе українці? За даними Worldhappinessreport у 2017р. наша країна зайняла 132 місце у світі (в 2013р. – 87). Основною причиною

втрата почуття щастя українці називають велику прірву в їх статках і статках політико-економічної еліти [12].

У рейтингу країн, населення яких почуває себе найщасливішими, – Норвегія (1 місце), Данія (2 місце), Ісландія (3 місце), Швейцарія (4 місце) та Фінляндія (5 місце).

У сфері національної безпеки, міжнародних відносин, геополітики важливим є питання **розвитку освіти** – забезпечення ключових умов збереження та примноження людського капіталу, поліпшення стану захищеності держави від внутрішніх та зовнішніх загроз і формування якісно нового майбутнього.

Американська експертна група з Ради міжнародних відносин вважає, що існує п'ять небезпек, які можуть стати реаліями, якщо зволікати з подоланням негативних тенденцій в освіті: загроза для економічного зростання і конкурентоспроможності; загроза для воєнної безпеки; загроза для інформаційної безпеки; загроза для глобальних інтересів США; загроза для єдності та згуртованості нації. За їх висновком військова сила вже не є достатньою умовою для безпеки держави. В глобальному ХХІ ст. вона тісно пов'язана з людським капіталом, а його сила чи слабкість (якість), визначається, насамперед, станом системи освіти.

Українська освіта постійно перебуває в умовах «реформування», але залишається досить далекою від потреб економіки, національної оборони тощо. Випускникам університетів досить важко знайти роботу за фахом. Приміром, випускники ВНЗ у структурі безробітного населення в 2016 р. становили більше 15%. Крім того, останнім часом загострилась конкурентна боротьба за українську молодь з боку закордонних вищих навчальних закладів. Кількість молодих українців, що навчалися в іноземних університетах протягом 2014-2015 н. рр. становила близько 60 тис. осіб. У 2016 – 2017 н. рр. там здобувало освіту більше 69 тис. громадян України. Динаміка зростання чисельності українців, які студіювали освіту за кордоном із 2009 по 2015 рр., становить 129%. Отже, враховуючи тенденції, які склалися протягом останніх років, можна констатувати, що і надалі українська молодь буде масово навчатися за кордоном (причини: відсутність розвинутою навчально-освітньої бази, неконкурентність на європейському та світовому ринку більшості українських дипломів, неможливість знайти роботу за фахом, низькі зарплати тощо).

Важким викликом для українського економічного розвитку є продовження тенденції виїзду кваліфікованих українських фахівців за кордон. У 2016 р. більше 51% трудових мігрантів мали повну вищу освіту, 35,5% – професійно-технічну, більше 13% – середню освіту [13, с. 7, 10, 17 – 18].

Реформа освіти 2017 р. поряд із низкою позитивних зрушень несе певні ризики для української економіки. Приміром, за підрахунками експертів, перехід на 12-річну освіту зменшить кількість робочої сили на 400 тис. осіб. Потрібно враховувати ще й демографічні та міграційні проблеми. Чим менше буде українців працювати, тим менше буде надходити податків до держбюджету, а відтак буде збільшене податкове навантаження на інших членів суспільства.

Проникнення інформаційних технологій в економіку, соціальне життя та оборону зумовлює актуальність комп'ютерної грамотності та медіа освіти, використання такої форми як навчання протягом всього життя тощо.

Важливим фактором геополітики є **ефективність уряду, політичних інститутів і режимів**, що функціонують в межах певних економічних і політичних правил і підтримуються як державою, так і громадянським суспільством. Економічні інститути визначають економічні стимули: здобути кращу освіту, заощаджувати та інвестувати, впроваджувати нові технології тощо. А політичний процес визначає під якими економічними інститутами будуть жити громадяни, і саме вони впливають на політичний процес [14, с.41]. Тому ефективність уряду, політичних інститутів і

режимів визначають успіх чи поразку нації, геополітичний та міжнародний, економічний рейтинг країни серед світових держав.

Фахівці вважають, що Нігерія, Колумбія, Мексика, Бразилія та Росія можуть зайняти лідируючі позиції в світі через диверсифікацію урядами їхньої економіки. Нігерія, приміром може зайняти 14 сходинку серед економічно розвинутих країн та першу в Африці; Мексика – 7; Бразилія – 5 (нещодавно вона здолала інфляцію на рівні 500%!); Росія – збереже 6 позицію (при умові зняття економічних санкцій, а це означає зміну політичного режиму). Отже, на 2050 р. $\frac{1}{2}$ світового ВВП будуть формувати економіки країн, що розвиваються, а G-7 привнеситиме лише 20 % [15].

Для України фахівці не розраховують такі тривалі прогнози, тому що навіть щорічне прогнозоване зростання ВВП не відповідає реальному. На 2017 р. Світовий банк заклав його в межах 2%. Міжнародне рейтингове агентство Moody's прогнозує, що протягом 2017-18 рр. він буде найнижчим серед країн СНД і становитиме трохи більше 2 тис. \$. Такий показник означає, що українці залишатимуться бідними та не зможуть витратити кошти на якісну освіту, медицину, харчування, загалом задоволення своїх базових потреб. Все це буде збільшувати кількість мігрантів. Для порівняння рівень ВВП на душу населення прогнозують у Росії – понад 10 тис. \$, Казахстані – понад 8, Білорусі – понад 6 тощо (для порівняння у 2008 р. рівень ВВП на кожного українця становив близько 8 тис. \$, а в 2013 – близько 4 тис.). Скільки років потрібно для повернення до рівня 2008 р.? [16]. Експерти вважають якщо «розігнати» нашу економіку до 5-8% зростання на рік, то на це піде 25 років (для отримання польського, чеського чи навіть болгарського рівня економіки).

Використання штучного інтелекту стає найактуальнішим фактором геополітики. З цього приводу одні науковці вважають, що за ним майбутнє, а інші, що це загроза для існування всього людства. США, Китай та Росія вже визнали критично важливе значення технологій штучного інтелекту для майбутнього своєї національної безпеки. Зокрема, в кожній країні бачать автономні дрони та програмне забезпечення для розробки розвідувальних даних як інструмент для покращення боєздатності військ. Так, Росія має на меті до 2025 р. зробити 30% військової техніки роботизованою [17].

Проникнення у світ людини ботів (машин) та маніпуляція за їх допомогою нашою свідомістю яскраво продемонструвала Росія весною 2017р. Дослідники з'ясували, що від 9 до 15% користувачів Twitter є ботами (інші дослідники цей відсоток піднімають до 70), що писали російською мовою про діяльність НАТО в країнах Балтії та Польщі. Вони згенерували більше 84% твітів на цю тему, тобто російськомовна комунікація в цьому сегменті практично повністю контролювалася тими, хто залучав цих ботів. У зв'язку з цим зовсім по іншому сприймається репліка В. Путіна про те, що штучний інтелект – це майбутнє не тільки Росії, а усього людства. І хто стане лідером у цій сфері, буде володарем світу [18]. Таким чином російський президент на сучасний манер використав відомий афоризм Х. Маккіндера про умови володіння світом.

У США триває дискусія навколо концепції «Стратегія заміщення» (ThirdOffset) в якій чітко зазначається, що швидкий розвиток штучного інтелекту визначить наступне покоління зброї. Американське державне керівництво чітко усвідомлює, що США або очолять майбутню революцію ШІ, або – стануть її жертвою (на цих рубежах лідерами є також Китай і Росія) [19]. Пророк штучного апокаліпсису Ілон Маск зазначив, що конкуренція країн у цій сфері, ймовірно, стане причиною третьої світової війни.

В Україні з 1991 р. функціонує Інститут проблем штучного інтелекту, але його розробки не забезпечують ефективність нашої національної безпеки. Щоправда, деякі напрацювання для військових є досить ефективними. Приміром, разом із колегами з

Інституту медицини вони розробили спеціальний шолом для зняття психологічних травм бійців безпосередньо на бойових позиціях. Для нашої держави впровадження ШІ у військову сферу не є справою добровільного вибору, а питанням національного виживання, захисту життєво важливого національного інтересу [20].

Перехідний характер сучасного світового процесу (його глобальна фаза розвитку) сформував нову, досить нестабільну фазу його буття. Сьогодні, фактично, не існує ознак функціонування норм та інститутів, які підтримують найбільші світові держави. Це створює цілу низку ризиків для майбутнього: зростання конфронтаційності світу, проблеми економічного та комерційного характеру, диспропорції між глобальними викликами та реалізацією внутрішньої політики. Все це призиває до життя зовсім інші форми реалізації міжнародних відносин на кшталт: кібервійни, реконфігурацію економічних та інвестиційних зв'язків, конфліктів повноважень тощо.

Отже, в умовах реального глобалізаційного процесу наявність географічних факторів вже не є настільки переконливими і важливими для формування могутності держави, акценти та ракурси їх сприйняття та використання змінилися. Територіальних фактор в умовах постійних планетарних трансформацій втрачає свою фундаментальну місію та поступається величині ВВП на душу населення. Важливим є не стільки чисельність населення, а – його якість (рівень інтелектуального розвитку, кількість молоді, коефіцієнт фертильності, почуття щастя, стресостійкість тощо). В класичній геополітиці не приділяли особливої уваги рівню освіти, а зараз він – найважливіша умова національної безпеки будь-якої країни. Так, і надалі важливою є чисельність армії, кількість різноманітних видів озброєнь, але більш актуальним є володіння солдатами навиками обслуговування нових видів озброєнь (а для цього важливими є рівень освіти, вміння виконувати завдання в командному ритмі, психологічний компонент тощо). В умовах планетарного буття науково-технічний розвиток держави (науки в цілому і науковців зокрема) не менш важливий, ніж наявність сировинних баз. Світом крокує штучний інтелект, який стає найвагомішим геополітичним трендом/фактором нашого століття та, безумовно, буде направляти подальший планетарний розвиток. Отже, кількісні характеристики геополітичних факторів під впливом глобальних змін трансформувалися в якісні: освіта, інтелектуальний розвиток, штучний інтелект тощо. Саме тому держави, які не вкладають кошти в освітні тенденції, залишаться на узбіччі глобалізації.

1. Дністрянський М. Закони геополітики: історичні міфологеми, ідеологічні установки чи реальні глобальні тренди? / М. Дністрянський // Наук. вісн. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Сер. Геогр. науки. – 2013. – № 16. – С. 163–167; Дністрянський М. С. Геополітика: Навч. посібник / М. С. Дністрянський. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка. – 2011. – 436 с.

2. Таран В. О. Геополітика як теоретична основа сучасної російської державної ідеології [Електронний ресурс] / В. О. Таран // Грані : наук.- теорет. і громад.-політ. альманах. – 2015. – № 6. – С. 11–16. – Режим доступу : URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2015_6_4 (дата звернення 6.12.2017).

3. Возняк Т. Геополітичні контексти війни в Україні. – Львів: «І», 2015. – 220 с.

4. Світова гібридна війна: український фронт : монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. – К. : НІСД, 2017. – 496 с.

5. Chapman, Bert. Geopolitics: A Guide to the issues (Contemporary Military, Strategic and Security issues). – Santa Barbara, California; Denver, Colorado; Oxford, England: ABC-CLIO, 2011. – 261pp.

6. Black, Jeremy. Geopolitics and the Quest for Dominance. – Bloomington: Indiana University Press, 2016. – 352pp.

7. Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В. П. Горбатенко; За ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. – 2-е вид., доп. і перероб. – К. : Генеза, 2014. – 736 с.

8. Рейтинг стран по ВВП на душу населения. 2017 г. / <http://investorschool.ru/rejting-stran-po-vvp-na-dushu-naseleniya-2017>. Дата звернення 27.11. 2017.

9. Чисельність населення України за 2017 р. / <http://sylnaukraina.com.ua/novini/chiselnist-naseleniya-ukra%D1%97ni-2017.html> (дата зівернення 8.12.2017).

10. Скільки видів на жительство в странах ЕС выдали украинцам в 2015-2016 гг. // Слово і діло. – 30 листопада 2017 р. - <https://ru.slovoidilo.ua/2017/11/30/infografika/obshhestvo/skolko-vidov-zhitelstvo-stranax-es-vydali-ukrainczam-2015-2016-godax> (дата звернення 8.12.2017).
11. Как дети стали вопросом национальной безопасности // АиФ, - № 47, 22-28 ноября 2017 г. – С. 6.
12. На скільки щасливими почувають себе українці. - <https://www.5.ua/suspilstvo/naskilky-shchaslyvymy-pochuvaiutsia-ukraintsi-doslidzhennia-154039.html> (дата звернення 11.12.2017).
13. Безпекові виміри освітньої політики: світовий досвід та українські реалії : аналіт. доп. / [Іщенко А. Ю., Зубченко С. О., Карпенко М. М., Лозовий В. С., Черненко Т. В.]. – К. : НІСД, 2017. – 44 с.
14. Аджемоглу Д., РобінсонДж. Чому нації занепадають / пер. з англ. О. Дем'янчука. – 2-ге вид., випр. – К. : Наш формат, 2017. – 440 с.
15. Рейтинг стран по ВВП на душу населения. 2017 г. / <http://investorschool.ru/rejting-stran-po-vvp-na-dushu-naseleniya-2017>. Дата звернення 27.11. 2017
16. В Україні найнижчий ВВП на душу населення серед країн СНД // Економічна правда. – 26 жовтня 2017 р. (дата звернення 8.12. 2017)/<https://www.epravda.com.ua/news/2017/10/26/630495/>.
17. Кремль використовує штучний інтелект для посилення армії та пропаганди // Еспресо, 13 вересня 2017 р. - https://espreso.tv/news/2017/09/13/kreml_vukorystovuye_shtuchnyy_intelekt_dlya_posylennya_armiyi_ta_propagandy_futurism (дата звернення 21.12.2017).
18. Штучний інтелект, Путін і ми // Українська правда, 7 вересня 2017 р.- <http://blogs.pravda.com.ua/authors/kuleba/59b109d324e91/> (дата звернення 21.12.2017).
19. Армія роботів. Майбутнє збройних сил США // Кореспондент. net. – 4 грудня 2017 р. - <https://ua.korrespondent.net/world/3913808-armiia-robotiv-maibutnie-zbroinykh-syl-ssha> (дата звернення 21.12.2017).
20. Автоматизовані робототехнічні системи озброєнь: новий виклик воєнній безпеці України // Національний інститут стратегічних досліджень - <http://www.niss.gov.ua/articles/2495/> (дата звернення 25.12.2017).

References

1. Dnistrianskyi M. Zakony heopolityky: istorychni mifolohemy, ideolohichni ustanovky chy realni hlobalni trendy? / M. Dnistrianskyi // *Nauk. visn. Skhidnoievrop. nats. un-tu im. Lesi Ukrainky. Ser. Neohr. nauky.* – 2013. – № 16. – С. 163–167; Dnistrianskyi M. S. Heopolityka: Navch. posibnyk / M. S. Dnistrianskyi. – Lviv: LNU im. Ivana Franka. – 2011. – 436 s.
2. Taran V. O. Heopolityka yak teoretychna osnova suchasnoi rosiiskoi derzhavnoi ideolohii [Elektronnyi resurs] / V. O. Taran // *Hrani : nauk.- teoret. i hromad.-polit. almanakh.* – 2015. – № 6. – С. 11–16. – Rezhym dostupu : URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2015_6_4 (data zvernennia 6.12.2017).
3. Vozniak T. Heopolitychni konteksty viiny v Ukraini. – Lviv: «І», 2015. – 220 s.
4. Svitova hibrydna viina: ukrainskyi front : monohrafiia / za zah. red. V. P. Horbulina. – K. : NISD, 2017. – 496 s.
5. Chapman, Bert. Geopolitics: A Guide to the issues (Contemporary Military, Strategic and Security issues). – Santa Barbara, California; Denver, Colorado; Oxford, England: ABC-CLIO, 2011. – 261pp.
6. Black, Jeremy. Geopolitics and the Quest for Dominance. – Bloomington: Indiana University Press, 2016. – 352pp.
7. Politolohichni entsyklopedychnyi slovnyk / Uporiadnyk V. P. Horbatenko; Za red. Yu. S. Shemshuchenka, V. D. Babkina, V. P. Horbatenka. – 2-ге вид., dop. i pererob. – K. : Heneza, 2014. – 736 s.
8. Reitynh stran po VVP na dushu naseleniia. 2017 h. / <http://investorschool.ru/rejting-stran-po-vvp-na-dushu-naseleniya-2017>. Data zvernennia 27.11. 2017.
9. Chyselnist naselennia Ukrainy za 2017 r. / <http://sylnaukraina.com.ua/novini/chyselnist-naselennya-ukra%D1%97ni-2017.html> (data zivernennia 8.12.2017).
10. Skolko vydov na zhytelstvo v stranakh ES vydaly ukraintsam v 2015-2016 hh. // Slovo i dilo. – 30 lystopada 2017 r. - <https://ru.slovoidilo.ua/2017/11/30/infografika/obshhestvo/skolko-vidov-zhitelstvo-stranax-es-vydali-ukrainczam-2015-2016-godax> (data zvernennia 8.12.2017).
11. Kak dety staly voprosom natsyonalnoi bezopasnosti // АиФ, - № 47, 22-28 noiabria 2017 h. – С. 6.
12. Na skilky shchaslyvymy pochuvaiut sebe ukraintsi. - <https://www.5.ua/suspilstvo/naskilky-shchaslyvymy-pochuvaiutsia-ukraintsi-doslidzhennia-154039.html> (data zvernennia 11.12.2017).
13. Bezpekovi vymiry osvitoi polityky: svitovi dosvid ta ukrainski realii : analit. dop. / [Ishchenko A. Yu., Zubchenko S. O., Karpenko M. M., Lozovyi V. S., Chernenko T. V.]. – K. : NISD, 2017. – 44 s.
14. Adzhemohlu D., RobinsonDzh. Chomu natsii zanepadaiut / per. z anhl. O. Demianchuka. – 2-he vyd., vypr. – K. : Nash format, 2017. – 440 s.

15. Reitynh stran po VVP na dushu naseleniya. 2017 h. / <http://investorschool.ru/rejting-stran-po-vvp-na-dushu-naseleniya-2017>. Data zvernennia 27.11. 2017

16. V Ukraini nainyzhchyi VVP na dushu naselennia sered krain SND // Ekonomichna pravda. – 26 zhovtnia 2017 r. (data zvernennia 8.12. 2017)/<https://www.epravda.com.ua/news/2017/10/26/630495/>.

17. Kreml vykorystovuie shtuchnyi intelekt dlia posylennia armii ta propahandy // Espresso, 13 veresnia 2017r. - https://espresso.tv/news/2017/09/13/kreml_vykorystovuye_shtuchnyy_intelekt_dlya_posylennya_armiyi_ta_propagandy_futurism (data zvernennia 21.12.2017).

18. Shtuchnyi intelekt, Putin i my // Ukrainska pravda, 7 veresnia 2017 r.- <http://blogs.ppravda.com.ua/authors/kuleba/59b109d324e91/> (data zvernennia 21.12.2017).

19. Armiia robotiv. Maibutnie zbroinykh syl SShA // KorespondentT. net. – 4 hrudnia 2017 r. - <https://ua.korrespondent.net/world/3913808-armiia-robotiv-maibutnie-zbroinykh-syl-ssha> (data zvernennia 21.12.2017).

20. Avtomatyzovani robototekhnichni systemy ozbroien: novyi vyklyk voienii bezpetsi Ukrainy // Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen - <http://www.niss.gov.ua/articles/2495/> (data zvernennia 25.12.2017).

Globalization process has been rapidly changing the world around us and influencing all the spheres of social life, particularly geopolitics which is the most important trend of the 21st century. The most powerful states use it to realize their interests in international affairs, it is vitally important in adopting military doctrines; geopolitics and globalization are the basis for global ideology.

Modern geopolitics is dynamic enough to promptly respond to challenges of global world by means of transforming and absorbing new concepts, trends, factors, etc., areas of its concern include not only politics but also other spheres of human life such as economics, demography, communities, etc.

Geopolitical factors (territory, population, availability of raw material) cannot carry out their basic mission in a constantly changing world, they are not so compelling for the firm establishment of a state, focus and perspectives of their perception and implementation have changed. For example, territorial factor is lower than per capita GDP, population is not so important as its qualities (intellectual level, the number of juveniles, fertility rate, feeling of happiness, tolerance for stress). Representatives of classic geopolitics did not favour education and now it is a fundamental prerequisite for national security of any country. In the future rightsizing of the army and different types of weapons will be significant so far but soldiers' skills in maintenance of new types of weapons are as relevant as ever (educational level, abilities to fulfill the tasks as a team, psychological component are the key components in such skills formation). Science (science in general and scientists in particular) and technology development of a state is as important as availability of raw material under global objective reality. Artificial intelligence becomes the essential trend of our globalized era and will surely guide further global development. In view of the impact of global changes quantitative characteristics of geopolitical factors have changed into qualitative ones: education, intellectual development, artificial intelligence, etc. And the states neglecting science and technology development will lag behind globalization.

Key words: *globality, geopolitics, geopolitical factors, territory, population, education, artificial intelligence.*

УДК 328.1 (437.6)

ББК 66.3(4Сло)

Анатолій Ключкович

ПАРЛАМЕНТАРИЗМ В СЛОВАЧЧИНІ: ІНСТИТУЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ПАРТІЙНО-ПОЛІТИЧНА ДИНАМІКА

В статті висвітлено розвиток інституту парламентаризму в Словацькій Республіці крізь призму конституціоналізму та політичних трансформацій. Проаналізовано партійне представництво в парламенті впродовж 1990-2016 рр., виокремлено проблемні аспекти функціонування словацького парламентаризму. Зроблено висновок, що фрагментація, деконцентрація і плюралізація партійної системи створюють ризики для стабільності парламентської демократії.

Ключові слова: *Словацька Республіка, парламентаризм, поділ влади, конституційна модель, політичні партії, демократизація.*

Постановка проблеми. Інституційні характеристики словацької парламентської демократії визначають центральне місце парламенту в системі органів державної влади.